

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ НЕПЕРЕРВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ДИЗАЙНЕРА

Дизайнерові, який працює над конкретним проектом, необхідно враховувати не лише мистецьку цінність та суспільну корисність, а й екологічну безпечність розробки. У центрі уваги дизайнера не просто речі, машини, предметне середовище, а передусім системно-суперечливі взаємозв'язки людини з довкіллям. Водночас важливо простежити фактори, що впливають на становлення дизайнера: соціально-культурне середовище, умови професійної творчості, світоглядні орієнтації тощо. Звичайно, ці фактори зумовлені специфічними особливостями суспільства, економіки та культури.

На сьогодні значна увага надається проблемі екологізації дизайну. Її вирішення супроводжується усвідомленням морально-етичної відповідальності дизайнера перед суспільством і пошуками ефективних засобів розв'язання екологічних проблем за допомогою проектно-художньої діяльності. На думку теоретиків дизайну О. Генісаретського, К. Кондратьєвої, Г. Кур'єрової, В. Сидоренка, предметний світ має стати носієм нових функцій, які зумовлювали б екологічно відповідну поведінку людини в суспільстві. Такими можуть бути орієнтири на збереження етнокультурних цінностей, увага до природної та культурної ідентичності.

Все більшого значення під час підготовки майбутнього дизайнера набуває екологічна освіта, що розглядається як системотвірний компонент усього освітнього простору, що визначає його стратегічні цілі й провідні напрями, створює моральну й духовну основу школи майбутнього [1]. У дослідженні О. Орлової доведено, що тенденції до гуманізації та екологізації дизайнерської освіти, які особливо посилилися в останні роки, демонструють важливість і актуальність впровадження екологічного фактора у сферу проектно-художньої діяльності. А першочергове значення має досягнення балансу між природою та продуктами створеними людиною [7].

В. Кремень вважає, що розробляючи філософію освіти, особливо в сучасний період становлення її вітчизняної традиції, «доцільно зосереджувати увагу на її органічному зв'язку із загальною культурою філософської свідомості, з принциповою філософсько-світоглядною проблематикою, яка передбачає осмислення «феномена людини» в Універсумі, специфічних способів її включеності у світ, сутності культури, природи і типів людської діяльності, вихідних цінностей буття людини у світі, співвідношення її свободи й відповідальності, форм і типів людської ментальності тощо» [5, с.12].

Досліджуючи парадигму інтелектуалізації інноваційної освіти К. Левківський вважає, що у вищій школі формується світогляд та інтелект майбутніх професіоналів, ставлення особистості до дійсності та до іншої людини. Поява хороших фахівців у певній галузі із низьким культурним рівнем – наслідок панування у суспільстві безкультур'я, брак

зацікавленості в інтелекті та інтелігентності. Пошук шляхів поглиблення гуманістичних основ професійної освіти має визначатися нашим нинішнім поворотом до людини, до її реального стану, потенціалу, потреб. Одним із найважливіших шляхів «гуманізації професійної підготовки є гуманістичне осмислення результатів людської діяльності в історичному минулому та сучасності. Тим більше, що особливість сучасної ситуації полягає в тому, що соціально-етичні та гуманістичні проблеми, які супроводять пошук істини, входять до «тіла науки» як його неодмінна частина, як «умова осмислення» та ефективної реалізації істини» [6, с.135].

Не лише в Україні, а й закордоном, при підготовці сучасного фахівця велика увага приділяється саме людині, її культурі, освіті, розвитку творчих задатків, здібностей, створенню необхідних для цього умов, демократизації виробничої і невиробничої сфер. Формування широкоосвіченої особистості вимагає вирішення низки взаємопов'язаних завдань: гармонізувати відносини людини з природою через ознайомлення зі сучасною природничо-науковою картиною світу, проблемами біосфери і Всесвітом узагалі, зрозуміти місце людини в природі і на цій основі вирішити проблеми екології і навіть ноосфери; виходити з того, що людина живе в суспільстві, і для її гармонійної соціалізації потрібне занурення в навколишнє культурне середовище через освоєння історії, права, культурології, економіки, філософії; сучасна людина живе в насиченому інформаційному середовищі, і завдання системи освіти навчити її жити в цьому потоці, створити передумови та умови для безперервної самоосвіти [4].

Таким чином, актуальним стає питання необхідності використання культурологічного підходу до розв'язання екологічних проблем: особливості саме цього підходу до підготовки майбутніх дизайнерів не були проблемою окремого дослідження.

На основі вищесказаного нами визначена **мета статті**: виявити особливості культурологічного підходу до формування системи неперервної екологічної підготовки дизайнера.

Нині відбувається становлення дизайн-освіти як соціокультурного феномена. Тут склалися певні традиції в галузі теорії і практики дизайну, випробувані часом і перевірені в системі освітньо-професійної підготовки дизайнерів. Хоча цей досвід безумовно актуальний для використання в організації підготовки фахівців-дизайнерів, але необхідно враховувати зміни, які відбуваються в суспільстві і впливають у першу чергу на екологічну складову освіти.

З культурологічної точки зору, освіта є ні що інше, як одна з умов відтворення діяльності. Культурологічний підхід у єдності з особистісним і діяльнісним становлять сутність гуманістичної педагогіки. Їх використання дозволяє створити культурно-освітній простір для розвитку та саморозвитку особистості. З позицій формування системи неперервної екологічної підготовки дизайнера, культурологічний підхід ми розглядаємо як основний спосіб структуризації знань. Він заснований на інтеграції учбових дисциплін, створенні цілісного образу епохи, культури, на розумінні співвідношення культури і цивілізації, розумінні кожної області знань у формуванні культури тощо.

Наука та невід'ємна від неї система освіти є надзвичайно складними частинами того фундаментального феномену, який визначає всю історію буття людства на нашій планеті і який являє собою культуру. На думку В. Свідзінського «існує підпорядкування поняття культури ширшому поняттю – самоорганізації. Відкриті системи, здатні до самоорганізації, витворюють нові структури у відгук на зовнішні впливи, але внаслідок своєї внутрішньої потенції до їх породження, і притому не спонтанно, а стихійно. Визначальну роль тут відіграють внутрішні процеси самовдосконалення та самоорганізації, їх навчилися досліджувати поки що на прикладах доволі простих, проте репрезентативних нелінійних систем. Людство є, можливо, найскладнішою з відомих нам нелінійних систем» [9, с. 322]. У галузі мистецтва творча індивідуальність, навчаючись на досягненнях попередників, мусить зберегти свій стиль, своє неповторне обличчя і певною мірою навіть відштовхнутися від прийомів та методів попередників. Але все одно, і така творча індивідуальність не працює у вакуумі. Справжній митець буквально всмоктує якимись незримими каналами духовні впливи суспільства, творчо трансформує їх, дивовижно проникливо відбиває атмосферу доби і

справляє великий вплив якщо не на сучасників, то на майбутні покоління і при цьому твориться культура.

Розвиток сучасного дизайну відбувається в умовах кардинального перегляду цивілізаційних стратегій та зміни ціннісних орієнтирів і визначається логікою та факторами створення принципово нових речей. На зміну технократичному мисленню, що протиставляє людський світ природі, приходить екологічна свідомість, яка робить наш світ ближчим до ідеалів традиційної культури, ніж до ідеї безперервного розгортання технічного прогресу, що дісталась нам у спадок від європейської Просвіти. Екологічні стратегії розвитку, екологічний стиль мислення визначають змістовне ядро процесів і проблем, що характеризують сучасний етап розвитку суспільства [7]. Не заперечуючи цілісного характеру культури взагалі, і екологічної зокрема, в освітньо-виховних цілях доцільно розрізнити її функціонування на трьох рівнях: цінностей, діяльності, особистості. Разом ці рівні об'єднані у рамках культурологічного підходу, але кожен із них вирізняється смисловим наповненням і характеризується певними можливостями суспільного регулювання і навчання. З цими рівнями пов'язані і особливості культурологічного підходу до формування системи неперервної екологічної підготовки дизайнера.

Однією із особливостей культурологічного підходу є *формуванням дизайнерської культури як саморозвитку суспільства і особистості, що базуються на екологічних, етнографічних, соціологічних, психологічних чинниках.*

На думку І. Рижової дизайн є тією метакультурною категорією, що об'єднує націю у своїй цілісності та робить її вічною. З'ясування сутності дизайну як цінності враховує багатоманітність варіантів «буття можливого», що зумовлюється історичними традиціями, ритуалами, мовою, культурою, духом народу. Кожен із зрізів дизайну в тій чи іншій соціальній спільноті визначає культурну матрицю певних соціальних груп. Ми повністю погоджуємося з її думкою, що дизайн «розвивається як духовно-практичний феномен в новому культурно-інформаційному просторі і вибудовує своєрідність культури і цивілізації, направлену на регулювання буття етносів з метою культурного прогресу кожного суб'єкта етнонаціональної структури» [8, с.19].

Наступна особливість пов'язана з *формуванням екологічної культури населення за допомогою засобів і продуктів проектної діяльності.* Екологічна тематика має широке застосування як на рівні проектування виробів і предметних комплексів, так в роботах прогностичного характеру. У багатьох країнах розробляються системи екологічних нормативів, що гарантують дотримання екологічних вимог на етапах розробки та виготовлення промислової продукції. Цей досвід необхідно адаптувати до вітчизняної практики [7]. Виникнення в процесі дизайнерської творчості форм, які не мають аналогів у природі, зумовило потребу вирішення комплексу питань щодо функціонування форми у зв'язку з матеріалом. Відчуття форми у її відповідності з матеріалом становить спільну основу інженерного і художнього формотворення.

Ці проблеми ґрунтовно розробляв бельгійський архітектор, засновник школи прикладного мистецтва у Веймарі Анрі Ван де Вельде (1863-1957). На його думку, форма має бути адекватною функції, а орнамент органічно вписаним у форму, яку вирізняє нерозривний зв'язок з матеріалом; розвиток науки і техніки веде до створення нових матеріалів, що неминуче викликають появу нових, функціонально зумовлених форм [10, с. 102].

Сформульовані З. Мазером положення щодо теорії дизайну доводять необхідність визначення мети дизайну і системи цінностей, якими варто керуватися в практичній дизайнерській діяльності. Теорія дизайну має розвиватися на засадах комплексного підходу, аналогічно кібернетиці, футурології й ін. Першочергове значення має зв'язок теорії і практики дизайну, оскільки «змістом теорії дизайну є практика дизайну, її процеси і результати. Отож, з одного боку важливі такі проблеми, як характеристика професії і усвідомлення її ролі, методів навчання, професіоналізм, відносини між дизайнером і суспільством, а з іншого боку – мета проектування, пошук ідей, аналіз. Теорія дизайну має пов'язуватися з практикою» [2, с. 25].

Отже, для визначення засобів і продуктів в дизайні важливим є саме культурологічний

підхід: спектр матеріалу, підвладного дизайну, тягнеться від речовинно-натурального через соціально-культурний до знаково-символічного, діапазон функцій дизайну охоплює як управління, так і виконання зі всіма їх проміжними варіантами.

Наступна особливість культурологічного підходу до екологічної підготовки пов'язана з *формуванням якостей особистості майбутнього дизайнера*. Екологічна культура на рівні особистісних якостей – це ступінь моральної зрілості людини, глибоко закорінений у підсвідомості: зовні це проявляється як наявність або відсутність здорового розуму у індивіда, а відтак і суспільства в цілому. Низький рівень екологічної культури є ознакою загального морального занепаду суспільства. Екологічна культура при цьому є способом адаптації людини до змінних умов довкілля, що ґрунтується на історичному досвіді доцільної взаємодії зі світом природи, забезпечує гармонійне співіснування з довкіллям і виражається у вигляді інтуїтивних та наукових знань і способів практичного засвоєння моральних норм, ціннісних орієнтацій та культурних традицій.

Екологічна культура визначається насамперед діяльністю людини, у тому числі її результатами. Тому екологічну культуру можна розглядати як матеріалізовану свідомість, пов'язану з філософсько-етичним осмисленням індивідом свого буття, світорозуміння, сенсу життя, що проявляється в мисленні й поведінці людини [3, с. 17]. Екологічна освіта майбутніх дизайнерів як соціокультурний інститут розробляє власну ідеологію, політику і стратегію розвитку. Вона реалізується у вигляді спеціальної діяльності необхідної суспільству і як функція, що належать самій виробничій діяльності.

Формування системи неперервної екологічної підготовки дизайнера буде ефективнішим за умов:

- успішно здійснений відбір елементів змісту неперервної екологічної підготовки дизайнера;
- якнайшвидший перевід змісту неперервної екологічної підготовки дизайнера зі сфери виробничої діяльності у навчальну;
- задіяння максимального числа можливих ланок екологічної підготовки під час навчання;
- оптимальне введення екологічної складової до навчальних методик.

Окрім цього, до кожного рівня формування системи неперервної екологічної підготовки дизайнера має бути певна система методів навчання і виховання, яка відповідає вимогам культурологічного підходу.

Нашими дослідженнями у галузі методики екологічної підготовки майбутніх дизайнерів вирізняє два напрями розробки система методів навчання.

Перший напрям пов'язаний з розробкою методів проектування на основі традицій, згідно з якими екологічні проблеми проектування можна вирішувати за допомогою логічних прийомів.

Другий напрям спирається на евристичні методи вирішення екологічних завдань, які виникають у процесі проектування. Ці методи стимулюють творчі можливості майбутніх дизайнерів.

Таким чином, культурологічний підхід до освіти ми розглядаємо як основний спосіб структуризації знань. В освітньо-виховних системах його функціонування відбувається на трьох рівнях: цінностей, діяльності, особистості. З цими рівнями пов'язані і особливості культурологічного підходу до формування системи неперервної екологічної підготовки дизайнера: формування дизайнерської культури як саморозвитку суспільства і особистості; формування екологічної культури населення за допомогою засобів і продуктів проектної діяльності; формування якостей особистості майбутнього дизайнера на основі культурологічного підходу здійснюється відбір змісту неперервної екологічної підготовки дизайнера та розробка системи методів навчання. До подальших напрямів дослідження відносимо аналіз ціннісного аспекту неперервної екологічної підготовки майбутнього дизайнера.

Література:

1. Глазачев С.Н. Экологическая культура учителя: Исследования и разработки экогуманитарной парадигмы. – М.: Сов. писатель, 1998. – 432 с.
2. Дижур А.Л. Художественное конструирование за рубежом. Дизайн в ФРГ / А.Л. Дижур, М.А. Тимофеева // Обзор ВНИИТЭ. — М., 1976. — № 3. — 56 с.
3. Концептуальні основи формування екологічного мислення та здібностей людини будувати гармонійні відносини з природою : [кол. моногр.] / М. І. Дробноход, Ф.В. Вольвач, С. Г. Іващенко. — К. : МАУП, 2000. — 76 с.
4. Кинелев В.Г. Фундаментализация университетского образования // Высшее образование России. — 1994. — № 4. — С. 6—13.
5. Кремень В. Сучасна філософія освіти і педагогічна наука // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2002. — № 4. — С. 11—20.
6. Левківський К.М. Парадигма інтелектуалізації інноваційної освіти // Вища освіта в Україні: реалії, тенденції, перспективи розвитку: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. — К., 1996. — Ч. 4. — С. 134—136.
7. Орлова О.О. Екологічний фактор формоутворення в дизайні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства : спец. 05.01.03 / О.О. Орлова. — Харків, 2003. — 20 с.
8. Рижова І.С. Дизайн як фактор гармонізації відносин суспільства і особистості : методологічні засади : автореф. дис. доктора філос. наук : спец. 09.00.03 / Рижова Ірина Станіславівна. — Київ, 2008. — 32 с.
9. Свідзинський А.В. Синергетична концепція культури / А.В. Свідзинський. – Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. – 696 с.
10. Цыганкова Э.Г. У истоков дизайна. — М. : Наука, — 1977. — 112 с.

У статті розглянуто особливості культурологічного підходу та його вплив на відбір змісту неперервної екологічної підготовки дизайнера та системи методів навчання.

Ключові слова: культура, дизайн-освіта, культурологічний підхід, дизайнерська культура, екологічна культура.

В статье рассмотрено особенности культурологического подхода и его влияние на отбор содержания неперерывного экологического образования дизайнера и системы методов учения.

Ключевые слова: культура, дизайн-образование, культурологический подход, дизайнерская культура, экологическая культура.

The article discusses cultural approach features and its impact on the selection of the content of continuous ecological training of designer and the system of educational methods.

Keywords: culture, design education, cultural approach, design culture and ecological culture.